

TA'LIM TRANSFORMATSIYASI SHAROITIDA BO'LAJAK MUSIQA O'QITUVCHILARIDA STRATEGIK TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

E. Qobilova

Qo'qon davlat universiteti

Musiqa nazariyasi kafedrası professori, (PhD)

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta'lim transformatsiyasi sharoitida bo'lajak musiqa o'qituvchilarida strategik tafakkurni rivojlantirishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish masalasi tahlil qilinadi. Strategik tafakkur pedagogik vaziyatlarni tizimli tahlil qilish, ta'lim natijalarini oldindan ko'ra bilish, uzoq muddatli maqsadlarni belgilash, muqobil yechimlarni ishlab chiqish va kasbiy faoliyat natijalarini refleksiv baholashni birlashtiruvchi integrativ kasbiy sifat sifatida talqin etiladi. Maqolada bo'lajak musiqa o'qituvchilarining strategik tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiluvchi diagnostik-tahliliy, prognostik-loyihalash, kreativ-variantiv, refleksiv-baholovchi va faoliyatga tatbiq etish mexanizmlari tizimlashtiriladi. Shuningdek, musiqiy-pedagogik vaziyatlar, muammoli topshiriqlar, loyiha faoliyati, mikroo'qitish, raqamli vositalar va individual rivojlanish portfoliolaridan foydalanish imkoniyatlari asoslanadi. Taklif etilayotgan mexanizmlar bo'lajak o'qituvchining kasbiy qaror qabul qilish, pedagogik jarayonni istiqbolli rejalashtirish va o'z faoliyatini uzluksiz takomillashtirish qobiliyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim transformatsiyasi, strategik tafakkur, bo'lajak musiqa o'qituvchisi, pedagogik mexanizm, prognostik faoliyat, pedagogik loyihalash, kreativ tafakkur, refleksiya, kasbiy kompetensiya, raqamli ta'lim.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan o'zgarishlar pedagog kadrlarni tayyorlash mazmuni va texnologiyalarini yangicha yondashuvlar asosida tashkil etishni talab qilmoqda. Ta'lim transformatsiyasi sharoitida o'qituvchi faoliyati tayyor bilimlarni yetkazish bilan cheklanmay, o'quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlash, ta'lim natijalarini prognozlash, o'quv jarayonini loyihalash, pedagogik muammolarga moslashuvchan yechim topish va o'z faoliyatini tahlil qilishni ham qamrab oladi. Bunday vazifalarni samarali bajarishda strategik tafakkur muhim kasbiy omil sifatida namoyon bo'ladi.

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarini tayyorlash jarayoni o'ziga xos murakkablikka ega. Chunki u musiqiy-nazariy bilimlar, ijrochilik mahorati, badiiy talqin, pedagogik muloqot, tarbiyaviy faoliyat va metodik kompetensiyalarning o'zaro uyg'unligini talab etadi. Masalan, musiqa darsini rejalashtirishda pedagog nafaqat mavzuning mazmunini belgilaydi, balki o'quvchilarning musiqiy

tayyorgarligi, eshitish qobiliyati, ijrochilik tajribasi, darsning emotsional muhiti va kutilayotgan natijalarni ham hisobga olishi kerak. Mazkur omillarni yagona tizimda ko‘ra olish strategik tafakkurning muhim belgilaridan biridir.

E’zozxon Qobilovning strategik pedagogik tafakkurning nazariy-metodologik asoslariga bag‘ishlangan tadqiqotida uning kognitiv-tahliliy, prognostik, maqsadli-strategik, kreativ-variativ, refleksiv-baholovchi va faoliyat-amaliy komponentlari yoritilgan [1]. Ushbu nazariy asosni davom ettirish strategik tafakkurning tarkibiy qismlarini pedagogik jarayonda faollashtiruvchi mexanizmlarni aniqlash va ularni bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligiga moslashtirishni taqozo etadi.

Moskaleva, Troitskaya va Shevchenko tadqiqotida bo‘lajak o‘qituvchilarning strategik tafakkurini rivojlantirish jarayoniga protsessual yondashuvning metodologik va amaliy jihatlarini ko‘rib chiqilgan [2]. Musika ta’limi bo‘yicha xalqaro tadqiqotlarda esa bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishda loyiha faoliyati, amaliy mashg‘ulotlar, refleksiya va raqamli vositalarni integratsiyalash muhimligi qayd etiladi [3]. Bu yondashuvlar strategik tafakkurni rivojlantirishni alohida mashq yoki nazariy tushuntirish bilan cheklamasdan, maqsadli tashkil etilgan kasbiy faoliyat jarayonida amalga oshirish zarurligini ko‘rsatadi. Shu nuqtayi nazardan, bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarida strategik tafakkurni rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish pedagogik ta’lim mazmuni, metodlari, amaliy tajriba va baholash tizimini o‘zaro muvofiqlashtirish bilan bog‘liq dolzarb ilmiy-metodik vazifa hisoblanadi.

Maqolada ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, pedagogik modellashtirish va metodik tizimlashtirish usullaridan foydalanildi. Ushbu usullar strategik tafakkurga oid nazariy qarashlarni bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligi bilan bog‘lash hamda mexanizmlarning mazmunini aniqlashtirish imkonini berdi.

Maqola nazariy-metodik tahlilga asoslangan. Unda maxsus tashkil etilgan tajriba-sinov ishlari natijalari yoki statistik samaradorlik ko‘rsatkichlari keltirilmaydi. Taklif etilayotgan mexanizmlarning amaliy samaradorligini tasdiqlash uchun keyingi bosqichda diagnostik vositalar, baholash mezonlari va tajriba-sinov dasturi ishlab chiqilishi lozim.

Strategik tafakkur - pedagogik maqsadlarni uzoq muddatli istiqbolda belgilash, mavjud vaziyatni tizimli tahlil qilish, ehtimoliy natijalarni prognozlash, muqobil yechimlarni solishtirish va tanlangan qarorlarni amaliyotga tatbiq etish jarayonlarini birlashtiruvchi tafakkur shaklidir. U kundalik pedagogik vazifalarni bajarish bilan cheklanmay, ularning o‘zaro bog‘liqligini, rivojlanish yo‘nalishini va kutilayotgan oqibatlarini oldindan anglashni ham talab qiladi.

Strategik tafakkurni rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish zarurati

Pedagogik mexanizm ta’lim maqsadiga erishish uchun o‘zaro bog‘liq metodlar, faoliyat shakllari, pedagogik shart-sharoitlar va teskari aloqa vositalarining muayyan mantiq asosida ishlashini anglatadi. Shu sababli strategik tafakkurni rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish yangi usullarni qo‘shish bilangina cheklanmasligi lozim. Asosiy vazifa - tahlil, prognozlash, rejalashtirish,

qaror qabul qilish va refleksiyaning yagona kasbiy o‘quv jarayoniga birlashtirishdan iborat.

Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining tayyorgarligida ayrim hollarda musiqiy ijrochilik, nazariy bilimlar va pedagogik metodika alohida mashg‘ulotlar doirasida o‘zlashtirilishi mumkin. Strategik tafakkurni rivojlantirish esa mazkur yo‘nalishlar o‘rtasidagi aloqalarni ko‘ra bilish va ularni yaxlit pedagogik maqsadga bo‘ysundirishni talab qiladi. Masalan, o‘quvchining qo‘shiqni intonatsion jihatdan noto‘g‘ri kuylashi faqat ijrochilik xatosi sifatida emas, balki musiqiy eshitish, nota savodxonligi, mashq ketma-ketligi va o‘qitish metodini qayta ko‘rib chiqishni talab qiluvchi pedagogik vaziyat sifatida tahlil qilinishi mumkin. Shuning uchun pedagogik mexanizmlar uchta o‘zaro bog‘liq yo‘nalishni qamrab olishi zarur: birinchisi, muammoli vaziyatni anglash va tahlil qilish; ikkinchisi, maqsad va muqobil yechimlarni ishlab chiqish; uchinchi, qarorni amalga oshirish va natijani refleksiv baholash. Mazkur mantiq strategik tafakkurni nazariy tushuncha darajasidan kasbiy faoliyatda qo‘llanadigan ko‘nikmalar darajasiga olib chiqishga yo‘naltiriladi.

Pedagogik mexanizmlarni amalga oshirishning metodik vositalari

Strategik tafakkurni rivojlantirish mexanizmlari tegishli metodik vositalar bilan ta‘minlangandagina ta‘lim jarayonida izchil amalga oshiriladi. Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining tayyorgarligida quyidagi vositalardan foydalanish mumkin.

Musiqiy-pedagogik keyslar. Keyslar talabalarga dars jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan muammolarni tahlil qilish va bir nechta yechimni solishtirish imkonini beradi. Masalan, o‘quvchilarning musiqiy asarni ijro etishga qiziqishi pastligi, guruhdagi tayyorgarlik darajalarining farqlanishi yoki tanlangan repertuarning o‘quvchilar imkoniyatlariga mos kelmasligi bo‘yicha vaziyatlar ishlab chiqiladi.

Strategik rejalashtirish xaritasi. Ushbu xaritada muammo, mavjud resurslar, uzoq muddatli maqsad, oraliq natijalar, ehtimoliy to‘siqlar, muqobil yechimlar va baholash ko‘rsatkichlari belgilanadi. Xarita talabaning fikrlash jarayonini tartibga soladi va qarorlarning asoslanganligini tekshirishga yordam beradi.

Loyiha faoliyati. Talabalar muayyan mavzu yoki o‘quvchilar guruhi uchun bir necha mashg‘ulotdan iborat musiqiy-pedagogik loyiha ishlab chiqadilar. Loyiha maqsadlari, o‘quv materiallari, metodlar, kutilayotgan natijalar va monitoring usullari o‘zaro bog‘langan holda rejalashtiriladi.

Mikroo‘qitish va pedagogik amaliyot. Talabalar qisqa dars fragmentini ishlab chiqib, uni tengdoshlari yoki o‘quvchilar guruhi oldida o‘tkazadi. Kuzatuv natijalari asosida darsning kuchli va takomillashtirilishi kerak bo‘lgan jihatlari aniqlanadi.

Raqamli vositalar. Raqamli taqdimotlar, audio va video materiallar, interfaol topshiriqlar hamda elektron portfolio strategik rejalashtirish, natijalarni qayd etish va teskari aloqa jarayonlarini qo‘llab-quvvatlashi mumkin. Bunda texnologiya mustaqil maqsad sifatida emas, balki pedagogik vazifani hal qilish vositasi sifatida tanlanishi kerak.

Individual rivojlanish portfolioları. Portfolio talabani dars loyihalari, pedagogik kuzatuvlari, o‘z-o‘zini baholash varaqalari, refleksiv yozuvlari va qayta ishlangan ishlanmalarini birlashtiradi. U rivojlanish dinamikasini ko‘rish hamda o‘zgarishlar sababini tahlil qilish imkonini beradi.

Mazkur vositalarning samarali qo‘llanishi uchun ular yagona maqsadga bo‘ysundirilishi zarur. Masalan, keys orqali aniqlangan muammo strategik rejalashtirish xaritasida aks ettiriladi, ishlab chiqilgan yechim mikroo‘qitish jarayonida sinab ko‘riladi, natijalar esa portfolio va refleksiya orqali tahlil qilinadi.

XULOSA

Ta’lim transformatsiyasi sharoitida bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarini tayyorlashda strategik tafakkurni rivojlantirish kasbiy tayyorgarlikning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Musika ta’limining nazariy, ijrochilik, metodik va tarbiyaviy jihatlari o‘zaro bog‘langanligi sababli bo‘lajak pedagogning kasbiy qarorlari ham yaxlit tahlil, istiqbolli rejalashtirish va natijalarni refleksiv baholashga asoslanishi lozim. Maqolada strategik tafakkurni rivojlantirishning diagnostik-tahliliy, prognostik-loyihalash, kreativ-variativ, refleksiv-baholovchi hamda faoliyatga tatbiq etish mexanizmlari tizimlashtirildi. Ularning o‘zaro bog‘liqligi strategik tafakkurni nazariy bilimdan kasbiy faoliyatda qo‘llanadigan ko‘nikmaga aylantirishga xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Asqarova, S. "XOR VA XORSHUNOSLIK FANI DARSLARIDA KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH." *Yevroosiyo Akademik tadqiqotlar jurnali* 2 (2022): 62-65.
2. Ibraeva, K. E. va S. M. Askarova. "CHOG'ULUVCHI IJROCHILIK TALABALARNING BADIY VA IJODIY FAOLIYATINING BIR TURI SIFATIDA." *Sharq san'ati va madaniyati* 4.2 (2023): 578-586.
3. Asqarova, S. M., and S. B. Kenjayeva. "MADANIYAT VA SAN'AT TA'LIM TASHKILOTLARIDA O'QITISHNING ZAMONAVIY METODLARI." *Advances in Science and Education* 1.11 (2025): 60-63.
4. Asqarova, S., and M. Xayitboyeva. "UMUMTA'LIM MAKTABIDA XOR TO'GARAGI MASHG'ULOTLARINI TASHKIL ETISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI." *Interpretation and researches* 1 (2023).
5. Asqarova, S. "MUSIQIY TA'LIMIDA ABU ALI IBN SINO MEROSIDAN FOYDALANISH." *Interpretation and researches* 1 (2023).
6. Muhammadjonovna, Askarova Sohibaxon va Kuserbayev Janbolat Asetovich. "Musika va qo'shiq san'ati orqali talabalarni axloqiy tarbiyalash." *XALQARO IJTIMOY FANLAR VA FANLARARO TADQIQOTLAR JURNALI ISSN: 2277-3630 Ta'sir omili: 8.036* 12.02 (2023): 12-16.
7. Qobilova, E., I. Xaydarova, and R. Gulnora. "O 'ZBEK XALQ AN'ANALARI-TARBIYA OMILI." *Scientific Approach to the Modern Education System* 3.26 (2024): 192-195.
8. QOBILOVA, E'ZOZXON. "Forming a sense of love for the profession by teaching labor songs to 4th class students in music culture lessons." *Journal of Positive School Psychology* 7.2 (2023).